

DOI <https://doi.org/10.32782/2415-8151.2024.31.6>

УДК 72.02

ЗАСАДИ ВІДНОВЛЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Олійник Олена Павлівна¹, Чижевський Олександр Павлович²

¹доктор архітектури, професор,
професор кафедри архітектурного проектування
Національної академії образотворчих мистецтв і архітектури,
Київ, Україна,
e-mail: olena.oliinyk@naoma.edu.ua, orcid: 0000-0002-6786-0633,

²кандидат архітектури,
президент Національної спілки архітекторів України,
Київ, Україна,
e-mail: arhitektor2@gmail.com, orcid: 0009-0003-6572-6902

Анотація. Ця стаття розглядає засади збереження та відновлення культурної спадщини України в умовах післявоєнної відбудови. Автори виділяють такі основні етапи, як: оцінка збитків (візуальні обстеження, аналіз конструкцій, документація типів пошкоджень, картографування, оцінка ризиків); документування (фотофіксація, описи, архітектурні креслення, історичні дослідження, використання цифрових технологій); оцінка цінності та визначення пріоритетів; визначення стратегій та підходів до збереження та відновлення; техніко-економічні обґрунтування; юридичні та етичні міркування; процес реалізації та його планування (поетапний підхід, розподіл ресурсів, культурна чутливість і повага, залучення громад, врахування історичного та соціокультурного контексту, інклюзивність, використання традиційних технік і матеріалів, баланс збереження та реконструкції, довгострокове технічне обслуговування та моніторинг). Дефіновані основні вимоги до процесу реставрації та збереження спадщини.

Мета. Мета статті полягає у визначенні засад та підходів до збереження та відновлення культурної спадщини України в умовах післявоєнної відбудови та основних етапів цього процесу.

Методологія. У статті використовуються такі методи, як: аналіз міжнародного досвіду повоєнного відновлення та збір даних, що дадуть змогу розуміти сучасні тенденції у відновленні спадщини та забезпеченні її сталого збереження; огляд наявних досліджень щодо реставрації зруйнованої спадщини. Дослідження спирається на опубліковані відомості з історії проектування, реставрації та експлуатації відновленої культурної спадщини, аналіз міжнародних та вітчизняних документів. Ці методи дослідження сприятимуть збору, аналізу та інтерпретації даних, необхідних для досягнення мети статті та вирішення поставлених завдань.

Результати. Запропоновані засади збереження та відновлення культурної спадщини України в умовах післявоєнної відбудови.

Наукова новизна. Визначається поєднанням принципів наукової реставрації, повоєнного відновлення міст України, створення національної ідентичності та засад сталого розвитку.

Ключові слова: історико-культурна спадщина, історія архітектури, національна ідентичність, реставрація, повоєнна відбудова.

ВСТУП

Культурно-історична пам'ять України тісно пов'язана з об'єктами нерухомої спадщини, що несуть у собі етнічні коди нації, втілюють її ідентичність, ідеали та здобутки. Розпочавши незаконну війну проти України, Росія поставила за мету не лише вбивати громадян України, а й знищити культуру України. Відповідно до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 14.05.1954 «пошкодження культурних цінностей, що належать будь-якому народу, означає збиток культурній спадщині всього людства, оскільки кожна людина робить свій внесок у культуру світу» [9].

За даними Міністерства культури та інформаційної політики, у результаті повномасштабної російської збройної агресії в Україні за період з 24 лютого 2022 року по 25 грудня 2023 року було пошкоджено або знищено 872 об'єкти культурної спадщини. З них 120 – об'єкти загальнодержавного значення, 682 – місцевого значення, 70 – щойно виявлених [17].

За даними обласних військових адміністрацій, з початку повномасштабного вторгнення повністю зруйновано 23 об'єкти, частково пошкоджено 672 об'єкти, невідомим залишається розмір пошкоджень 177 об'єктів.

Як свідчить міжнародний досвід, у випадках збройних конфліктів післявоєнна реставрація пам'яток та реконструкція міст вимагають тонкого підходу, який поєднує збереження, культурну чутливість та архітектурну вишуканість. Реставраційний процес повинен починатися з ретельної оцінки та документування, всебічної схеми заподіяної шкоди та створення основи для подальших зусиль з відновлення.

Центральним у цьому процесі є глибока повага до культурної значущості цих місць, забезпечення автентичності та інклюзивної участі громади.

Вміле використання традиційних методів і матеріалів у поєднанні з принципами збереження встановлює баланс між збереженням історичної цілісності та необхідною реконструкцією. Процес реставрації символізує більше, ніж фізичне відновлення; він втілює збереження ідентичності, культурної спадкоємності та стійкості для майбутніх поколінь.

АНАЛІЗ ПОПЕРЕДНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Основи наукової реставрації та збереження пам'яток були закладені в Україні ще наприкінці ХХ ст. [1; 3; 4; 5; 6; 11; 13; 14; 15] та підтверджені провідними міжнародними конвенціями і настановами [2; 7; 8; 9; 12]. Проте виклики сучасності і жорстока війна,

розв'язана росією, вимагають доповнення наукової концепції сучасними дослідженнями [16; 18; 20].

Це дослідження є узагальненням спільної роботи із литовськими, шведськими та данськими архітекторами в проєктах, фінансованих ЄС "Future Images for Ukraine" («Образи майбутнього України»), 2022–2023 [18; 19], та UREHERIT – "Architects for Heritage in Ukraine. Recreating Identity and Memory" («Архітектори для спадщини в Україні. Відтворення ідентичності та пам'яті»), 2023–2026.

«План відновлення України», представлений на Міжнародній конференції з питань відновлення України, яка відбулась у м. Лугано (Швейцарія) в липні 2022 р., передбачає відбудову «кращого, ніж було» та відповідність європейським цінностям демократії та сталого розвитку. Цей політичний курс викликав широке обговорення серед вітчизняних архітекторів [20].

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Загальна стратегія реконструкції має поєднувати принципи сталого розвитку з відновленням національної ідентичності на всіх рівнях. Процес реставрації та відновлення втрачених об'єктів культурної спадщини охоплює кілька основних етапів та базується на певних засадах.

1. Оцінка та документація

1.1. Оцінка збитків:

а. Візуальні обстеження: пам'яткоохоронці, архітектори, інженери та археологи проводять комплексні дослідження на місці, щоб оцінити шкоду, завдану конфліктом. Це передбачає візуальний огляд будівлі, визначення ділянок серйозних пошкоджень і визначення ступеня руйнування.

б. Структурний аналіз: оцінка несучої стабільності позostalих елементів конструкцій має вирішальне значення. Інженери аналізують несучу здатність стін, колон, фундаментів та інших структурних компонентів, щоб переконатися в їх цілісності та визначити зони, які потребують негайної стабілізації.

в. Документація типів пошкоджень: необхідно розрізнити прямі пошкодження, спричинені вибуховими речовинами, пожежею чи іншими факторами, пов'язаними з війною, і вторинну шкоду, як-от атмосферні впливи, корозія чи пограбування, які сталися після припинення військових дій чи конфлікту.

г. Картографування та запис: детальне картографування ділянки проводиться для документування місця розташування будівель та наявних умов. Це включає картографування уламків і виявлення переміщених

або фрагментованих елементів, які можуть сприяти майбутнім зусиллям з відновлення.

ґ. Оцінка ризику: оцінка ризиків, таких як потенційне обвалення, загрози навколишнього середовища (наприклад, вплив погодних умов) або загрози від пограбувань чи вандалізму. Ця оцінка допомагає визначити пріоритетність термінових стабілізаційних заходів і захисних заходів.

1.2. Документація:

а. Фотофіксація: фотографії високої роздільної здатності з різних ракурсів фіксують поточний стан об'єкта включно з деталями пошкоджень та наявних особливостей. Ці фотографії служать безцінними орієнтирами для порівняння стану об'єкта до і після руйнування.

б. Комплексна оцінка: проведення ретельної документації та аналізу стану об'єкта для визначення ступеня пошкодження та визначення елементів, які потребують консервації чи реконструкції. Письмова та візуальна документація: докладні письмові записи, доповнені ескізами, малюнками та діаграмами, забезпечують детальну документацію про споруди, архітектурні елементи, використані матеріали та будь-які історичні написи чи позначки.

в. Архітектурні креслення та плани: детальні креслення, включаючи плани поверхів, фасади та поперечні перерізи, створюються або оновлюються для відображення наявних умов ділянки. Ці креслення допомагають зрозуміти оригінальний проєкт і керувати реставраційними роботами.

г. Історичні дослідження та записи: архівні дослідження та збір історичних документів, старих фотографій та інших записів сприяють розумінню історії місця, культурного значення та оригінальних деталей будівництва.

ґ. Цифрові технології: використання передових технологій, таких як 3D-сканування, лазерне сканування та фотограмметрія, допомагає створювати високоточні цифрові моделі та реконструкцію місця, сприяючи збереженню та подальшій реконструкції.

д. Залучення громади до збору інформації: залучення місцевих громад до збору усних історій, традицій та особистих історій, пов'язаних із об'єктом, додає цінний контекст і культурне значення, доповнюючи офіційну документацію.

Ці ретельні процеси оцінки та документування служать не лише ключовими орієнтирами для реставрації, але й значною мірою сприяють збереженню спадщини, культурного значення та історичного контексту об'єкта.

Вони забезпечують повне розуміння заповіданої шкоди, допомагають у прийнятті рішень щодо стратегії відновлення та формують основу для майбутніх зусиль щодо збереження.

2. Планування процесу відновлення і збереження

2.1. Оцінка цінності об'єкта та визначення пріоритетів:

а. Оцінка важливості спадщини: проведення детального аналізу для визначення історичної, культурної, архітектурної та соціальної значимості кожного постраждалого місця. Ця оцінка допомагає визначити пріоритетність зусиль з відновлення на основі рівня важливості.

б. Категоризація об'єктів: класифікація об'єктів на основі ступеня шкоди, терміновості втручання та їх ролі в культурному та історичному контекстах. Ця категоризація допомагає ефективно розподіляти ресурси.

в. Консультації із зацікавленими сторонами: взаємодія із зацікавленими сторонами, включаючи місцеві громади, культурологів, істориків та державні органи, щоб зібрати різноманітні точки зору та забезпечити їхню участь у прийнятті рішень.

2.2. Стратегії та підходи до збереження та відновлення:

а. Філософія збереження: визначення загальних принципів і філософського підходу, які спрямовують зусилля з відновлення, наприклад, мінімальне втручання, реверсивні дії та повага до автентичності оригінальної будівлі.

б. Адаптивне планування повторного використання: вивчення можливостей адаптивного повторного використання зі збереженням автентичності та історичної цілісності об'єкта. Це може включати перепрофілювання пошкоджених будівель для сучасних функцій, які відповідають їхньому історичному значенню.

в. Стандарти документації: встановлення стандартизованих протоколів документації для підтримки узгодженості та точності протягом усього процесу реставрації із забезпеченням гарантій, що записи слугуватимуть надійними посиланнями для майбутньої роботи.

2.3. Технічні оцінки та експертиза:

а. Експертна консультація: співпраця з міждисциплінарними експертами, включаючи архітекторів, інженерів, археологів, природоохоронців та інженерів-технологів, для оцінки технічних аспектів і розробки відповідних методів реставрації.

б. Дослідження матеріалів і методів: проведення досліджень традиційних будівельних матеріалів і методів, які використовувалися в оригінальних конструкціях. Це дасть можливість сформулювати рішення щодо

джерел необхідних матеріалів та їх застосування в реставрації.

в. Техніко-економічні обґрунтування: оцінка здійсненності та практичності запропонованих методів відновлення з урахуванням таких факторів, як наявні ресурси, вплив на навколишнє середовище та довгострокова стійкість.

2.4. Юридичні та етичні міркування:

а. Дотримання правил: забезпечення дотримання місцевих і міжнародних законів, правил і етичних принципів збереження спадщини під час планування реставраційних заходів.

б. Прийняття етичних рішень: дотримання балансу між потребою у реставрації та етичними міркуваннями щодо автентичності, дотриманням початкового наміру споруди та уникнення надмірної реставрації, яка може поставити під загрозу історичну цінність.

2.5. Процес реалізації:

а. Поетапний підхід: розробка поетапного плану відновлення з чіткими часовими рамками, етапами та контрольними точками для відстеження прогресу та забезпечення систематичного виконання заходів відновлення.

б. Розподіл ресурсів: розподіл ресурсів, включаючи фінансування, робочу силу та матеріали, відповідно до пріоритетних потреб кожного об'єкта та етапу процесу реставрації.

Планування збереження та реставрації служить дорожньою картою, яка спрямовує зусилля з відновлення, гарантуючи, що вони забезпечені інформацією, культурно та технічно обґрунтовані. Воно об'єднує різні аспекти збереження спадщини та закладає основу для успішних і стійких результатів відновлення у сценаріях післявоєнної реконструкції.

3. Основні засади процесу реставрації

3.1. Принципи збереження:

а. Мінімальне втручання: дотримання принципу мінімального втручання, який наголошує на збереженні якомога більшої частини оригінальної тканини та історичної цілісності. Це передбачає збереження оригінальних матеріалів і конструкцій, якщо вони не становлять ризику для безпеки або серйозно пошкоджені, що неможливо відновити.

б. Реверсивність: використання реверсивних методів відновлення, які дозволяють майбутнім поколінням скасовувати або змінювати втручання, не завдаючи незворотної шкоди об'єкту спадщини. Цей принцип гарантує, що зміни можуть бути виправлені або скориговані відповідно до практики збереження, що розвивається.

3.2. Розуміння культурної значущості:

а. Історичний та соціокультурний контекст: врахування ширшого історичного та соціокультурного контексту місця в межах спільноти. Розуміння того, яке місце має значення для релігійних, соціальних або традиційних практик, допомагає приймати обґрунтовані рішення щодо відновлення.

б. Символіка та ідентичність: визнання символічної цінності об'єктів спадщини у формуванні ідентичності та гордості громади. Визнання емоційних зв'язків людей з цими місцями має велике значення у плануванні реставрації.

3.3. Повага до автентичності та цілісності:

а. Автентичність у реставрації: прагнення зберегти автентичність оригінальної будівлі під час реставрації. Поєднання потреби в реконструкції зі збереженням оригінальної тканини, матеріалів і архітектурних елементів, які визначають ідентичність об'єкта.

б. Уникнення культурного присвоєння: забезпечення того, щоб зусилля з відновлення поважали та не привласнювали культурну спадщину громад. Уникнення змін, які спотворюють або применшують оригінальне культурне значення об'єкта.

в. Етичне втручання: виважене втручання, яке поважає історичні шари об'єкта. Це включає розрізнення між оригінальними елементами, пізнішими доповненнями та пошкодженнями, спричиненими конфліктом, щоб зберегти автентичний історичний наратив.

3.4. Інклюзивність та залучення громади:

а. Консультативний підхід: залучення місцевих громад до процесів прийняття рішень щодо планів відновлення. Заохочення їхньої активної участі, висловлювання думок і врахування їхніх уподобань сприяє розвитку почуття власності та гордості за зусилля з відновлення.

б. Підвищення кваліфікації та можливості працевлаштування: надання можливостей навчання та працевлаштування для місцевих майстрів і ремісників у техніці реставрації. Це розширює можливості громади, зберігає традиційні навички та забезпечує її залучення до процесу відновлення.

в. Освіта та обізнаність: реалізація освітніх програм та інтерпретаційних матеріалів, які висвітлюють культурне значення відновлених місць. Навчання як місцевих жителів, так і відвідувачів сприяє оцінці та розумінню цінності спадщини.

3.5. Стійкість і довгострокова повага:

а. Стале управління та обслуговування: створення планів сталого управління для

постійного догляду та обслуговування відновлених місць. Забезпечення того, щоб громада залишалася залученою до довгострокового збереження своєї культурної спадщини.

3.6. Використання традиційних технік і матеріалів

а. Історичні дослідження: проведення ретельних досліджень для розуміння традиційних методів будівництва, майстерності та матеріалів, які спочатку використовувалися для будівництва об'єкта спадщини. Це включає вивчення історичних записів, археологічних знахідок і консультації місцевих експертів і майстрів.

б. Документування традиційних методів: документування та каталогізація традиційних методів і матеріалів, включаючи методи будівництва, столярні вироби, кладку та декоративні елементи, щоб забезпечити їх точне відтворення під час реставрації.

в. Збереження навичок: заохочення передачі традиційних навичок і майстерності шляхом залучення місцевих ремісників і майстрів, які володіють знаннями цих технік. Ця участь не тільки зберігає культурну спадщину, але й підтримує місцеві громади.

г. Навчання та розвиток потенціалу: забезпечення навчальних програм для збереження та передачі традиційних навичок будівництва молодим поколінням. Розширення можливостей місцевих громад з цими навичками забезпечує продовження традиційного ремесла.

ґ. Ресурси: виявлення та пошук місцевих природних матеріалів, які традиційно використовувалися для будівництва об'єкта. Використання місцевих матеріалів сприяє стійкості та автентичності.

д. Адаптація методів: адаптація традиційних методів до сучасних вимог реставрації без шкоди для автентичності. Поєднання традиційної майстерності із сучасними методами будівництва забезпечує стабільність конструкції, зберігаючи історичну достовірність.

е. Відповідність естетики та обробки: забезпечення того, щоб відновлені елементи відповідали естетиці, текстурі та обробці оригінальної будівлі. Кваліфікована майстерність є важливою для точного відтворення складних деталей.

є. Культурна спадкоємність: використання традиційних технік і матеріалів допомагає підтримувати культурний континуум шляхом поваги та збереження спадщини громади. Це виховує почуття гордості та ідентичності серед місцевих жителів.

ж. Автентичність і довговічність: автентична реставрація традиційними методами

збільшує довговічність відновлених конструкцій, оскільки вони з більшою ймовірністю витримують випробування часом завдяки притаманній довговічності цих матеріалів і технік.

3.7. Оцінка ступеня втручання:

а. Оцінка необхідності: оцінка необхідності реконструкції сильно пошкоджених або втрачених елементів. Це передбачає оцінку доцільності відтворення елементів на основі наявної історичної документації та матеріалів.

б. Обґрунтованість: реалізація реконструкції на основі історичних свідчень, архівних записів і детальної документації для забезпечення точності копіювання оригінального проекту, матеріалів і майстерності.

в. Гармонійна інтеграція старого та нового: забезпечення бездоганної інтеграції реконструйованих елементів з наявною історичною тканиною без шкоди для загальної автентичності та візуального вигляду об'єкта.

г. Відокремлення: належне розрізнення оригінальних і реконструйованих елементів за допомогою тонких позначок або прийомів, що дає змогу відвідувачам відрізнити історичну тканину від нових додатків.

ґ. Прийняття етичних рішень: прийняття етичних рішень, які збалансовують потреби відновлення та збереження культурного значення об'єкта. Уникнення надмірної інтерпретації або надмірної реставрації, яка може змінити історичну цілісність об'єкта.

д. Сумісність матеріалів і методів: забезпечення сумісності матеріалів і методів, які використовуються під час реконструкції, з оригінальними, щоб зберегти структурну цілісність і запобігти майбутньому погіршенню.

3.8. Довгострокове технічне обслуговування та моніторинг:

а. Планування технічного обслуговування: розробка довгострокових планів технічного обслуговування для збереження як оригінальних, так і реконструйованих елементів, забезпечення їх постійного захисту та стійкості.

б. Періодичний моніторинг і оцінка: регулярний моніторинг відновленої ділянки для оцінки ефективності зусиль з відновлення, виявлення будь-яких проблем і вжиття необхідних заходів для виправлення.

ВИСНОВКИ

Повоєнна відбудова об'єктів історико-культурної спадщини має велике значення для відновлення та збереження культурної ідентичності України. Підхід до реставрації має бути багатограним, поєднувати ретельну оцінку, планування реставрації та збереження, культурну чутливість і делікатну рівновагу між збереженням і реконструкцією.

Початок процесу реставрації передбачає ретельну оцінку та документування, визначення заподіяних збитків і підготовку основи для подальших реставраційних заходів. Планування реставрації є основою, що поєднує оцінку об'єктів, визначення пріоритетів значущості та формулювання стратегії, одночасно з дотриманням нормативних вимог і залученням громад.

Центральним у цій ідеї відновлення є непохитна повага до культурного значення зруйнованої спадщини. Це передбачає збереження автентичності, залучення місцевих громад до прийняття рішень, збереження традицій і виховання почуття власності. Інтеграція традиційних технік і матеріалів з'єднує минуле із сьогоденням, відроджуючи історичну майстерність з дотриманням принципів збереження, які зберігають притаманну історичну цілісність.

Суть реставрації полягає у досягненні тонкого балансу між збереженням автентичності та необхідності реконструкції. Ця рівновага забезпечує стабільність відновленої будівлі, одночасно вшановуючи історичну тканину кожного місця.

Зрештою, відновлення об'єктів спадщини є свідченням стійкості людства та рішучості зберегти історичну спадщину. Воно втілює прагнення відродити дух історії, зберігаючи ідентичність, сприяючи культурній наступності та залишаючись маяком надії для майбутніх поколінь. Ці зусилля з відновлення долають шрами війни, повертаючи та зберігаючи скарби нашого спільного минулого для нащадків.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Бевз М. Завдання збереження та регенерації цінних архітектурно-містобудівних комплексів історичних міст. *Проблеми розвитку міського середовища*. Вип. 5–6. Київ, 2011. С. 15–23.
- [2] Всесвітня спадщина та сучасна архітектура – управління історичним міським ландшафтом. Віденський меморандум. URL: <http://www.centre7.org.ua/?q=dokumenty/junesko-88> (дата звернення: 26.01.2021).
- [3] Дьомін М.М. Першочергові заходи для виявлення та охорони нерухомих пам'яток культурної спадщини. *Вісник Українського товариства охорони пам'яток історії та культури*. 2003. № 1. С. 65–70.
- [4] Івашко Ю. Філософське значення і передумови виникнення наукової реставрації пам'яток архітектури і мистецтва. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ, 2006. Вип. 16. С. 15–22.
- [5] Коротун І.В. Теорія і практика гармонізації забудови. Перспективні напрямки проектування житлових та громадських будівель. Київ : КиївЗНДІЕП, 2004.

[6] Концепція національної політики щодо культурної спадщини в Україні : проект. / Під ред. О.П. Олійник. Київ : Архітектура і престиж, 2014. 134 с.

[7] Міжнародна хартія з охорони та реставрації архітектурно-містобудівної спадщини. Краків, 2000 р.

[8] Міжнародна хартія з охорони й реставрації нерухомих пам'яток і визначних місць (Венеціанська хартія) ООН; Хартія, Міжнародний документ від 31.05.1964. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_757 (дата звернення: 06.12.2023).

[9] Міжнародні засади охорони нерухомих культурної спадщини. *Збірник міжнародних нормативних документів*. ISBN 978-966-651-704-6. / Автор вступної статті Яковина М.М. Київ : Фенікс, 2008. 176 с.

[10] Олійник О.П. Методика визначення «блакитних ліній» забудови в буферній зоні ансамблю споруд Софійського собору в Києві. *Містобудування та територіальне планування* : науково-технічний збірник. Київ : КНУБА, 2011. Вип. 40. Ч. 2. С. 100–107.

[11] Пламеницька О. Забудова Кам'янця-Подільського за мідьоритом К. Томашевича 1673–1679 рр.: До проблеми дослідження Української ведуги. *Архітектурна спадщина України. Питання історіографії та джерелознавства української архітектури*. Вип. 3. Київ : Українознавство, 1996.

[12] Порядок денний сталого розвитку на період до 2030 року. Декларація ООН/ Резолюція 70/1, 2015. Agenda for Sustainable Development, Resolution 70/1. 2015. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf> (дата звернення: 12.01.2024).

[13] Прибега Л. Охорона та реставрація архітектурно-містобудівної спадщини України: методологічний аспект. Київ : Мистецтво, 2009. 304 с.

[14] Тимофієнко В.І. Місце пам'яток містобудування в системі культурної спадщини. *Пам'яткознавчі студії в Україні: Теорія і практика*. Київ, 2007. С. 283–312.

[15] Черкес Б.С. Національна ідентичність в архітектурі міста. Львів, 2008. 268 с.

[16] European Commission, "Directive (EU) 2018/844 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 amending Directive 2010/31/EU on the energy performance of buildings and Directive 2012/27/EU on energy efficiency". *Official Journal of the European Union*, OB L 156, pp. 75–91, 2018. URL: http://data.europa.eu/eli/dir/2018/84_4/oj (дата звернення: 12.01.2024).

[17] Nazarenko Viktor. 872 cultural heritage sites suffered from Russian military aggression in Ukraine. URL: <https://war.ukraine.ua/war-news/872-cultural-suffered-russian-military-aggression/> (дата звернення: 12.01.2024).

[18] Sällström P.M., Oliynyk O., Buriak O., Nagorny P. and Larsson C. Future Images Ukraine – Proceedings from four seminars with Ukrainian and Swedish architects during 2022–2023. Architects Sweden and National Union of Architects of Ukraine 2024. Digital publishing on KTH DIVA. URL: <https://www.diva-portal.org>. (дата звернення: 12.01.2024).

[19] Sällström P.M., Oliynyk O., Buriak O., Nagorny P. and Larsson C. Future images Ukraine – Strategic Insights by Swedish and Ukrainian architects for a democratic and sustainable rebuilding. 2023. URL: https://www.arkitekt.se/app/uploads/2023/11/231128_Booklet-A4-CS4.pdf (дата звернення: 12.01.2024).

[20] Ukraine's National Recovery Plan. National Recovery Council. July 2022. URL: <https://recovery.gov.ua/> (дата звернення: 12.01.2024).

REFERENCES

[1] Bezv, M.V. (2011). Zavdannia zberezhennia ta rehenratsii tsinnykh arkhitekturno-mistobudivnykh kompleksiv istorychnykh mist [The task of preservation and regeneration of valuable architectural and town-building complexes of historical cities]. *Problemy rozvytku miskoho seredovyscha – Problems of the development of the urban environment*. 5–6. P. 15–23 [in Ukrainian].

[2] Vsesvitnia spadshchyna ta suchasna arkhitektura – upravlinnia istorychnym miskym landshaftom. Videnskyi memorandum [World Heritage and Modern Architecture – Managing the Historic Urban Landscape. Vienna Memorandum]. Retrieved from: <http://www.centre7.org.ua/?q=dokumenty/junesko-88> [in Ukrainian].

[3] Domin, M.M. (2003). Pershocherhovi zachody dlia vyvahlennia ta okhorony nerukhomykh pamiatok kulturnoi spadshchyny [Priority measures for the identification and protection of immovable monuments of cultural heritage]. *Visnyk Ukrainskoho tovarystva okhorony pamiatok istorii ta kultury – Bulletin of the Ukrainian Society for the Protection of Historical and Cultural Monuments*. 1. P. 65–70 [in Ukrainian].

[4] Ivashko, Yu. (2006). Filosofske znachennia i peredumovy vynyknennia naukovoї restavratsii pamiatok arkhitektury i mystetstva [Philosophical significance and prerequisites for the emergence of scientific restoration of monuments of architecture and art]. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia – Modern problems of architecture and urban planning*. 16. P. 15–22 [in Ukrainian].

[5] Korotun, I.V. (2004). Teoriia i praktyka harmonizatsii zabudovy [Theory and practice of building harmonization]. *Perspektyvni napriamky proektuvannia zhytlovykh ta hromadskykh budivel – Prospective directions for the design of residential and public buildings*. Kyiv: KyivZNDIEP [in Ukrainian].

[6] Kontsepsiia natsionalnoi polityky shchodo kulturnoi spadshchyny v Ukraini [The concept of national policy regarding cultural heritage in Ukraine] (2014). Project. (Oliynyk, O.P. Eds.). Kyiv, Arkhitektura i prestyzh. 134 p [in Ukrainian].

[7] *Mizhnarodna khartiia z okhorony ta restavratsii arkhitekturno-mistobudivnoi spadshchyny [International charter for protection and restoration of architectural and urban heritage]*. (2000). Cracow [in Ukrainian].

[8] *Mizhnarodna khartiia z okhorony y restavratsii nerukhomykh pamiatok i vyznachnykh mist (Venetsianska khartiia) [UN International Charter for the Protection and Restoration of Immovable Monuments and Places of Interest (Venice Charter)]*. UN; Charter, International document, 31.05.1964. Retrieved from: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_757 [in Ukrainian].

[9] *Mizhnarodni zasady okhorony nerukhomoї kulturnoi spadshchyny [International principles of immovable cultural heritage protection]*. (2008). *Zbirnyk mizhnarodnykh normatyvnykh dokumentiv – Collection of international regulatory documents*. Kyiv: Feniks. 176 p. [in Ukrainian].

[10] Oliynyk, O.P. (2011). Metodyka vyznachennia «blakytynykh liniy» zabudovy v bufernii zoni ansamblu sporud Sofiiskoho soboru v Kyievi [Methodology for determining the “blue lines” of buildings in the buffer zone of the ensemble of buildings of St. Sophia's Cathedral in Kyiv]. *Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia – Urban planning and territorial planning: science and technology*. KNUBA. V. 40. P. 100–107 [in Ukrainian].

[11] Plamenytska, O.A. (1996). Zabudova Kam'iantsia-Podilskoho za midorytom K. Tomashevycha 1673–1679 rr.: Do problemy doslidzhennia Ukrainskoi veduty [The construction of Kamianets-Podilskyyi according to K. Tomashevich's copper engraving 1673–1679: To the problem of researching the Ukrainian Veduta]. *Arkhitekturna spadshchyna Ukrainy. Pytannia istoriohrafii ta dzhereloznavstva ukrainskoi arkhitektury – Architectural heritage of Ukraine. Issues of historiography and source studies of Ukrainian architecture*. 3. Kyiv: Ukrainoznavstvo [in Ukrainian].

[12] Poriadok denniy staloho rozvytku na period do 2030 roku [Sustainable development agenda for the period up to 2030]. (2015). Deklaratsiia OON Rezolutsiia 70/1. Agenda for Sustainable Development, Resolution 70/1. Retrieved from: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf> [in Ukrainian].

[13] Prybieha, L.V. (2009). *Okhorona ta restavratsiia arkhitekturno-mistobudivnoi spadshchyny Ukrainy: metodolohichniy aspekt [Preservation and the restoration of the architectural and town-building heritage of Ukraine: a methodological aspect]*. Kyiv: Mystetstvo, 304 p. [in Ukrainian].

[14] Tymofienko, V.I. (2007). Mistse pamiatok mistobuduvannia v systemi kulturnoi spadshchyny [The place of urban planning monuments in the system of cultural heritage]. *Pamiatkoznavchi studii v Ukraini: Teoriia i praktyka – Monument studies in Ukraine: Theory and practice*. Kyiv. P. 283–312 [in Ukrainian].

[15] Cherkes, B.S. (2008). *Natsionalna identychnist v arkhitekturi mista [National identity in the architecture of the city]*. Lviv, 268 p. [in Ukrainian].

[16] European Commission (2018). Directive (EU) 2018/844 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 amending Directive 2010/31/EU on the energy performance of buildings and Directive 2012/27/EU on energy efficiency. *Official Journal of the European Union*, OB L 156, pp. 75–91. Retrieved from: http://data.europa.eu/eli/dir/2018/84_4/oj [in English].

[17] Nazarenko, V. (2024). 872 cultural heritage sites suffered from Russian military aggression in Ukraine. Retrieved from: <https://war.ukraine.ua/war-news/872-cultural-suffered-russian-military-aggression/> [in English].

[18] Sällström, P.M., Oliynyk, O., Buriak, O., Nagorny, P. and Larsson, C. (2024). Future Images Ukraine – Proceedings from four seminars with Ukrainian and Swedish architects during 2022–2023.

Architects Sweden and National Union of Architects of Ukraine 2024. Digital publishing on KTH DIVA. Retrieved from: <https://www.diva-portal.org> [in English].

[19] Sällström, P.M., Oliynyk, O., Buriak, O., Nagorny, P. and Larsson, C. (2023). Future images Ukraine – Strategic Insights by Swedish and Ukrainian architects for

a democratic and sustainable rebuilding. Retrieved from: https://www.arkitekt.se/app/uploads/2023/11/231128_Booklet-A4-CS4.pdf [in English].

[20] Ukraine's National Recovery Plan. National Recovery Council. July 2022. Retrieved from: <https://recovery.gov.ua/> [in English].

ABSTRACT

Oliynyk O., Chyzhevskii O. Principles of restoration of cultural heritage in the conditions of post-war reconstruction of Ukraine.

Goal. *This article examines the principles of preserving and restoring the cultural heritage of Ukraine in the conditions of post-war reconstruction.*

Methodology. *The following methods are used in the article: analysis of the international experience of post-war restoration and collection of data that will make it possible to understand modern trends in heritage restoration and ensuring its sustainable preservation; a review of available research on the restoration of destroyed heritage. The research is based on published information on the history of design, restoration and exploitation of restored cultural heritage, analysis of international and domestic documents. These research methods will contribute to the collection, analysis and interpretation of data necessary to achieve the purpose of the article and solve the tasks.*

The results. *The authors distinguish the following main stages: damage assessment (visual inspection, structural analysis, documentation of damage types, mapping, risk assessment); documentation (photo recording, descriptions, architectural drawings, historical research, use of digital technologies); valuation and prioritization; determination of strategies and approaches to preservation and restoration; technical and economic reasons; legal and ethical considerations; the implementation process and its planning (staged approach, allocation of resources, cultural sensitivity and respect, involvement of communities, consideration of the historical and socio-cultural context, inclusiveness, use of traditional techniques and materials, balance of preservation and reconstruction, long-term maintenance and monitoring). Basic requirements for the process of heritage restoration and preservation are defined. Principles of preservation and restoration of the cultural heritage of Ukraine in the conditions of post-war reconstruction are proposed.*

Scientific novelty. *It is defined by a combination of principles of scientific restoration, post-war reconstruction of Ukrainian cities, creation of national identity and principles of sustainable development.*

Practical relevance. *The results of the study will help local authorities and planners to make informed decisions regarding the reconstruction of Ukraine and the development of urban infrastructure. This can be important for the preservation of cultural heritage in cities. Understanding the basics of reconstruction can help attract investments for further development of cities.*

Key words: *preservation and restoration of cultural heritage, post-war reconstruction, sustainable development.*

AUTHOR'S NOTE:

Oliynyk Olena, DSc (Architecture), Professor, Professor at the Department of Architecture Design, National Academy of Fine Arts and Architecture, Kyiv, Ukraine, e-mail: olena.oliynyk@naoma.edu.ua, orcid: 0000-0002-6786-0633

Chyzhevskiy Oleksandr, PhD (Architecture), President of the National Union of Architects of Ukraine, Kyiv, Ukraine, e-mail: arhitektor2@gmail.com, orcid: 0009-0003-6572-6902

Стаття подана до редакції 15.01.2024 р.